19. Судебные и правоохранительные органы Украины : учебник / [под ред. А. М. Бандурки]. – Х. : Ун-т внутр.дел, 1999. – 350 с. **20.** Правоохранительные органы : учебник / [под общ. ред. Н. А. Петухова и Г. И. Загорского]. – М. : Дашков и Ко, 2005. – 576 с. **21.** Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / [пер. з рос.] / Скакун О. Ф. – Х. : Консум, 2001. – 656 с. **22.** Куліш А. М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. М. Куліш. – Х., 2009. – 32 с.

Надійшла до редколегії 30.02.2009

УДК 342.95

А. О. Штанько

Теоретико-правові аспекти суспільної небезпеки і соціальної шкідливості правопорушення: критерії розмежування

У статті детально розглянуто теоретико-правові аспекти співвідношення соціальної шкідливості та суспільної небезпеки правопорушення, стан наукових досліджень цієї проблеми. Доведено, що досліджувані категорії є принципово різними властивостями одного і того ж явища, які характеризують його під двома різними кутами зору, а також запропоновано авторське визначення критеріїв їх розмежування у правозастосовній діяльності.

***

В статье подробно рассмотрены теоретико-правовые аспекты соотношения социальной вредности и общественной опасности правонарушения, состояние научных исследований этой проблемы. Доказано, что исследуемые категории являются принципиально разными свойствами одного и того же явления, которые характеризуют его под двумя разными точками зрения, а также предложено собственное определение критериев их разграничения в правоприменительной деятельности.

***

In the article theoretical-juridical aspects of correlation of social harm and public danger of offence are considered in detail, as well as the state of scientific researches of this problem. It is proved that the categories under consideration are different properties of the same phenomenon, which characterize it from two different points of view. A personal determination of criteria and their differentiation is offered in law enforcement activity.

***

В юридичній літературі категорія «суспільна небезпека» одержала широке розповсюдження не лише в галузевих юридичних науках, але і в теорії права. При цьому від самого початку вона була розроблена наукою кримінального права як провідна характеристика злочину. Дослідженню феномену суспільної небезпеки в юридичній літературі присвячені праці Б. С. Антіпова, Ю. В. Бауліна, Д. М. Бахраха, О. Г. Безверхова, Ю. О. Демідова, Є. В. Додіна, С. А. Домахіна, Л. В. Коваля, В. К. Колпакова, С. О. Комарова, В. М. Кудрявцева, В. Л. Кулапова, О. Є. Лейста, Д. М. Лук'янця, О. Є. Луньова, Ю. І. Ляпунова, В. В. Мальцева, В. П. Махоткіна, В. І. Михайлова, О. І. Миколенка, А. Б. Сахарова, І. С. Самощенка, М. С. Строговича, П. А. Фєфєлова, В. П. Чубарєва, О. М. Якуби та ін.

© Штанько А. О., 2009

Одним із перших звернув увагу на значущість категорії «суспільна небезпека» М. Д. Шаргородський, який визнав її обов'язковою ознакою будь-якого правопорушення. Він розумів під суспільною небезпекою конкретні дії, скоєні в конкретних умовах, та небезпечність осіб, що їх вчинили [1, с. 38–47]. У той же час, на загальнотеоретичному рівні розробка проблеми суспільної небезпеки правопорушення виявилася непереконливою, а тому висновки науки кримінального права про її змістове наповнення почали також застосовуватися і у визначеннях інших правопорушень. Але у науковій та навчальній літературі продовжується розпочата в середині минулого століття дискусія з приводу того, що в першу чергу характеризує адміністративне правопорушення, – суспільна небезпека чи шкідливість. Наприклад, визначення адміністративного правопорушення ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не вказує на його суспільну небезпеку. Стосовно адміністративних правопорушень законодавець також не вживає і термін «суспільно небезпечний вчинок». На підставі цього можна припустити, що «суспільна небезпека» не визнається універсальною і наскрізною властивістю всіх адміністративних проступків. При такому погляді на адміністративні правопорушення вони оцінюються як суспільно шкідливі [2, с. 163–165].

Наступна точка зору відображає думку про те, що одні адміністративні проступки суспільно небезпечні, а інші не мають такої ознаки, оскільки для проступків така властивість, як суспільна небезпека не є обов'язковою [3, с. 71–73]. Прихильники третьої позиції визнають суспільну небезпеку як за злочинами, так і за адміністративними правопорушеннями, питання полягає лише у мірі (ступені) проявів такої небезпеки: у злочинів, відповідно, вона вища [4, с. 260–263; 5, с. 12]. Адміністративним правопорушенням вона властива «меншою», «невеликою», «невисокою», «незначною» мірою, і не досягає того рівня, з якого починається застосування заходів кримінальної відповідальності. Так, законодавець у ч. 2 ст. 1 Кримінального кодексу (далі – КК України наголошує на тому, що лише КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, а це означає, що зміст поняття суспільно небезпечного діяння є значно ширшим, ніж зміст поняття злочину, так що не всі суспільно небезпечні діяння є злочинами. Схиляючись до даної точки зору, зазначимо, що, наприклад, такі адміністративні правопорушення, як заготівля, переробка або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 42-2 КУпАП), чи порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 175 КУпАП), безперечно, характеризуються суспільною небезпекою.

Зважаючи на це, в теорії права залишилися невирішеними два питання: в чому полягає суспільна небезпека правопорушень та чи всі правопорушення є суспільно небезпечними. Суперечливості у вирішенні цих питань, на наш погляд, прямо пов'язані з неможливістю чіткого визначення співвідношення категорій «соціальної шкідливості» та «суспільної небезпеки». З цього приводу в правознавстві існує кілька найбільш розповсюджених суджень. Однак дослідження правових категорій «соціальної шкідливості» і «суспільної небезпеки» неможливо провести без їх детального етимологічного і юридичного розгляду.

Отже, розглянемо спочатку значення і сутність понять небезпеки, суспільної небезпеки, соціальної шкідливості та шкоди (майнової і моральної) окремо.

Небезпека – це можливість якогось лиха, нещастя, якоїсь катастрофи, шкоди та ін. Стан, коли комусь або чому-небудь щось загрожує. Потенційне джерело шкоди [6, с. 747].

Суспільна небезпека злочину (далі – с. н. з.) – обов'язкова ознака злочину, що розкриває його соціальну сутність. Об'єктивна властивість злочинного діяння заподіювати істотну шкоду (матеріальну – майнову чи фізичну; нематеріальну – політичну, організаційну, моральну тощо) або створювати реальну загрозу її заподіяння суб'єктам суспільних відносин. Як матеріальна ознака будь-якого злочину вона має кількісну та якісну характеристики, що в сукупності визначають тяжкість посягання у цілому. Якісна характеристика називається характером суспільної небезпеки злочину, а кількісна – її ступенем. Характер с.н.з. визначається зумовлений цінністю об'єкта злочину (родового і безпосереднього), на який посягає злочинець. Ступінь с. н. з. зумовлюється розміром завданої шкоди, способом вчинення злочину, місцем, обстановкою та стадіями його вчинення, формою вини, мотивом і метою, а також ознаками, що характеризують особу винного, тощо.

Залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки те чи інше діяння у конкретних історичних умовах розглядається законодавцем як злочин, адміністративне правопорушення, дисциплінарний проступок тощо. Значення с. н. з. полягає у тому, що вона є основним об'єктивним критерієм визнання діяння злочинним; дає змогу класифікувати злочини за ступенем тяжкості; визначає межу між злочинами та іншими правопорушеннями; є однією із загальних засад диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання [7, с. 876].

Шкода (польське szkoda, від давньонім. scoda – втрата, збиток) – у загальнотеоретичному розумінні це зменшення або знищення майнової власності чи немайнової гідності потерпілого. У цивільному праві розрізняють майнову і моральну (немайнову) шкоду. Під майновою шкодою слід розуміти будь-яке зменшення чи зни-

щення майнового статку (ущемлення майнового суб'єктивного права), охоронюваного законом інтересу чи майнового блага, що спричиняє втрати у потерпілого. Від поняття майнової шкоди слід відрізняти поняття «майнові збитки», які є економічним (вартісним, грошовим) еквівалентом завданої майнової шкоди. Поняттям «моральна (немайнова) шкода» охоплюються втрати немайнового характеру внаслідок моральних або фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній або юридичній особі. При цьому моральну і немайнову шкоду також розрізняють. Відмінність моральної шкоди від немайнової полягає в тому, що моральну шкоду може бути завдано виключно фізичній особі, оскільки саме вона як біопсихосоціальна істота здатна переживати моральні та фізичні страждання. Під поняттям «немайнова шкода» у зв'язку з цим розуміють не пов'язану з майновими втратами шкоду, заподіяну юридичній особі. Тобто це втрати немайнового характеру, що сталися через приниження її ділової репутації, посягання на фірмові найменування, товарний знак, виробничу марку, а також вчинення дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності. У кримінальному праві стосовно категорії «шкода»« оперують поняттями «істотна», «завдана у великому розмірі», «завдана в особливо великому розмірі» тощо. Але універсального визначення цих понять у кримінальному законодавстві немає.

Певними особливостями характеризуються поняття шкоди в інших галузях права. Так, у трудовому праві застосовують поняття «матеріальна шкода», яким охоплюється переважно шкода, завдана одним із суб'єктів трудових відносин [7, с. 972–973].

На відміну від встановлених законодавством складів злочинів та адміністративних проступків, склади конституційних деліктів за своєю конструкцією є переважно формальними. Це означає, що спричинення шкоди і встановлення причинного зв'язку між протиправним діянням і наслідками, що настали, не є обов'язковою ознакою конституційного делікту. Тому іноді для кваліфікації конституційного делікту достатньо лише загрози спричинення шкоди [8, с. 206–207].

Нарешті, ми можемо прийти до більш детального аналізу певних співвідношень між суспільною небезпекою і соціальною шкідливістю. Зокрема, розглянемо випадки, коли: 1) соціальна шкідливість і суспільна небезпека взаємно характеризують одна одну і фактично розглядаються як синоніми; 2) соціальна шкідливість є складовою частиною одним із показників суспільної небезпеки; 3) суспільна небезпека виступає як певний, підвищений ступінь соціальної шкідливості.

1. Соціальна шкідливість як синонім суспільної небезпеки

Ще не так давно кримінальне право в багатьох випадках було спрямоване на боротьбу з небезпечними для радянського режиму особистостями та їх вчинками. Шкода, завдана конкретним правопорушенням, не розглядалася як основний і самостійний елемент діяння. Головною була витлумачена як антигромадська установка правопорушника, яка свідчила про те, що діяння небезпечне для існуючої системи суспільних відносин. У той же час як показник суспільної небезпеки розглядалася і шкода, завдана правопорушенням. Більше того, ступінь суспільної небезпеки на практиці можна було визначити тільки за обсягом шкоди, що була заподіяна або потенційно могла бути заподіяна. Якщо правопорушення заподіювало або могло заподіяти суттєву шкоду, то і суспільна небезпека цього діяння була високою. Якщо реальна чи можлива шкода була незначною, суспільна небезпека, як правило, вважалась невеликою. Тим самим посилання на антигромадську позицію маскувалось дійсним розумінням суспільної небезпеки як характеристики заподіяної і можливої шкоди. Більшість визначень суспільної небезпеки, які були сформульовані в теорії права з цієї позиції, посилалися на завдану суспільству і його членам шкоду. Так, В. С. Прохоров стверджує, що категорія суспільної небезпеки виражає всі ті збитки, які завдаються суспільству [9, с. 21–23]. М. С. Малєїн стверджує, що «правопорушення суспільно шкідливі і тому суспільно небезпечні» [10, с. 37]. У працях С. С. Алєксєєва, Л. С. Явича, А. В. Наумова, Б. С. Нікіфорова та деяких інших науковців терміни «небезпека» і «шкода» в ряді випадків прямо вживаються як синоніми. При цьому в понятті «небезпека» об'єднуються реальна шкода і загроза настання шкоди, тобто різнопорядкові явища.

2. Соціальна шкідливість як елемент суспільної небезпеки

Ряд науковців у суспільній небезпеці вбачають більш комплексне явище, аніж заподіяння шкоди або загрозу її заподіяння. Так, П. О. Фєфєлов виокремлює два основних елементи суспільної небезпеки, які прямо не пов'язані зі шкідливими наслідками злочину: це її суб'єктивна сторона, тобто негативна установка правопорушника, і створення негативного соціального прецеденту, тобто зразка для повторення [11, с. 93–95]. Подібну вказаній позиції з цього питання мають такі вчені як В. Б. Первомайський, В. В. Мальцев, Ю. О. Демидов, О. М. Мєдвєдєв, О. І. Марцев та деякі ін. На наш погляд, шкідливість правопорушення має набагато більше проявів, і визначення шкоди, що заподіюється правопорушенням, не можна обмежити лише прямими негативними наслідками. Так, шкодою повинно вважатися не досягнення будь-якого суспільного блага, незалежно від того, якої форми ця шкода набуде. На підставі цього можна зробити висновок про те, що

соціальну шкоду, як елемент суспільної небезпеки, можна розглядати у разі невиправданого звуження категорії «шкода». Якщо залишатись у рамках такого підходу, але вкладати в цю категорію той зміст, який визнаємо за нею ми, то обов'язково одержимо висновок про тотожність суспільної небезпеки і соціальної шкідливості, тобто між першою та другою зазначеними позиціями принципової різниці не буде. У разі відмови від вказаного підходу одержимо суперечливу відповідь. Тобто, якщо з одного боку визнати суспільну шкоду елементом суспільної небезпеки, а з іншого боку, враховуючи положення чинного законодавства, стверджувати, що суспільно небезпечними є злочини, а адміністративні проступки – лише суспільно шкідливі, то суспільна небезпека буде дійсно ступенем суспільної шкідливості. Але тоді стає незрозумілим, як суспільна шкідливість може бути одночасно і елементом суспільної небезпеки, і родовим поняттям щодо неї.

Інші дослідники обґрунтовують розширення поняття суспільної небезпеки у порівнянні із соціальною шкідливістю тим, що міри відповідальності застосовуються на підставі суспільної небезпеки діяння, а не на основі його соціальної шкідливості. Юридична відповідальність за правопорушення застосовується не стільки з метою відшкодування збитків, скільки з попереджувальною і виховною метою. На думку П. О. Фєфєлова, головне тут полягає в тому, щоб вжити заходів, спрямованих на виправлення особи, що вчинила злочин і попередити нові злочини із застосуванням покарання, вплинути на свідомість злочинця та інших членів суспільства, але тут змішуються соціальна шкідливість діяння і антисоціальна установка винного. Насправді міри відповідальності застосовуються за наявності не тільки соціальної шкідливості самого діяння, але й окремої особистісної деформації правопорушника. Ці міри застосовуються вже не до діяння, а до особи, що його вчинила, а тому включати суспільну небезпеку цієї особи до складу суспільної небезпеки правопорушення, посилаючись на те, що основою відповідальності може бути лише вона, не є логічним.

3. Суспільна небезпека як ступінь соціальної шкідливості

У наведених нами судженнях науковців небезпека розглядається у відносно точному і верифікованому розумінні як факт настання або можливість настання соціально шкідливих наслідків. Можливе й інше розуміння суспільної небезпеки, коли вона розглядається як більш оціночна у порівнянні із соціальною шкідливістю ознака. Наприклад, суспільно небезпечним є таке діяння, яке завдало або реально здатне заподіяти суттєві збитки суспільним відносинам [12, с. 29]. Інакше кажучи, суспільна небезпека і соціальна шкідливість у такому тлумаченні співвідносяться як родове і видове поняття. Саме таке розуміння соціальної шкідливості й суспільної небезпеки відображено в українському законодавстві,

яке чітко характеризує злочини як суспільно небезпечні діяння, а іншим правопорушенням або приписує властивість шкідливості, або взагалі ніяк не оцінює їх соціального значення. Ця позиція широко розповсюджена як у вітчизняній науці, так і в російському законодавстві.

Такі висновки ґрунтуються на тому, що усвідомлення суспільної небезпеки як ступеня соціальної шкідливості походить у першу чергу від загальноприйнятого значення слова «небезпека». Під небезпечними ми розуміємо такі явища, які здатні спричинити нам суттєві збитки. Більшість людей відносять до небезпечних такі явища, події або діяння, які посягають безпосередньо на їх особистість або на їх безпеку. Таке розуміння суспільної небезпеки по суті має буденний характер, засновується на звичайних уявленнях про те, що небезпечно, а що ні. Навряд чи проти такого трактування могли б бути принципові заперечення, якби існували будь-які об'єктивні критерії оцінки суспільної небезпеки і можливості її фіксації. Насправді ж таких критеріїв не існує і, на нашу думку, не може бути, оскільки небезпека – це завжди ознака уявна. Навіть найнебезпечніше діяння може не заподіяти ніякої шкоди внаслідок випадковості, застосування невідповідних засобів або в результаті протиборства з боку потенційних жертв. Крім того, виникає природне запитання: хто буде визначати небезпеку того чи іншого діяння і як цей суб'єкт повинен розмежовувати шкоду небезпечну від такої, що не є небезпечною? На буденному рівні нібито все зрозуміло, але цей підхід дає збій, коли мова йде про граничні категорії. Наприклад, навряд чи можна оцінити політичну або екологічну шкоду за побутовими мірками.

Як бачимо, критерій суспільної небезпеки виявляється насамперед суб'єктивним, довільним і починає, в першу чергу, обслуговувати інтереси, насамперед тих, хто в цей час здатний впливати на процеси криміналізації людських вчинків. Таким чином, можна сказати, що незважаючи на всі запевнення в об'єктивності суспільної небезпеки, її оціночна природа всеодно випливає на поверхню, коли ця ознака починає приписуватись лише злочинам. Судження про об'єктивність суспільної небезпеки тим більше є помилковим, оскільки наївно було б передбачати, що злочини – це особливі, унікальні, об'єктивно-специфічні види правопорушень [13, с. 60–71]. Це твердження впевнено спростовано у працях багатьох авторів. Всі ми добре знаємо про перехід тих чи інших соціально шкідливих діянь з розряду злочинів у категорію адміністративних проступків і навпаки. Можна також навести приклади, де ставиться під сумнів концепція суспільної небезпеки як особливої властивості злочинів. Наприклад, пияцтво становить собою значну небезпеку для суспільства, але ні злочином, ні навіть адміністративним правопорушенням воно не визнається.

М. С. Малеїн вказує на те, що цивільні правопорушення більш небезпечні, ніж деякі злочини [14, с. 73].

Отже, із проведеного аналізу трьох суджень щодо співвідношення соціальної шкідливості й суспільної небезпеки випливає наступне: а) соціальна шкідливість і суспільна небезпека – це синоніми (перше та друге судження); б) це зовсім різні ознаки, які не можна ототожнювати одну з іншою або ставити в залежність одну від одної. Перше судження не є прийнятним, оскільки етимологічно поняття небезпеки і шкідливості співпадати не можуть. Небезпека є загрозою настання негативних наслідків. Загроза не може ототожнюватися із самими наслідками, так само як і бажане або передбачуване – з дійсністю. З цього випливає, що суспільна небезпека і соціальна шкідливість є принципово різними властивостями одного й того ж явища, які характеризують його під двома різними кутами зору. Вони співвідносяться як можливе і дійсне. Суспільна небезпека – це оціночне уявлення людей про ступінь соціальної шкідливості правопорушень, причому, уявлення саме про можливу соціальну шкідливість [15, с. 7]. На наш погляд, відмінності між соціальною шкідливістю і соціальною небезпекою можна простежити за наступними критеріями: а) за часом існування; б) за носієм властивостей; в) за можливістю виміру; г) за юридичним значенням. Таким чином, юридична наука і практика, на нашу думку, з часом може повністю позбавитись поняття «суспільна небезпека» і замінити його більш точним поняттям «соціальна шкідливість». Ідея суспільної небезпеки вчинків, поглядів, цінностей і навіть самих людей завжди мала особливу популярність у періоди політичних і соціальних катастроф, тоталітарних політичних режимів, коли і владі, і пересічним громадянам потрібно було чітке бачення загрози будь-звідки. Цій загрозі завжди можна було приписати будь-які руйнівні властивості, покласти на неї відповідальність за кризовий стан у суспільстві.

Список літератури: 1. Шаргородский М. Д. Предмет и система уголовного права / М. Д. Шаргородский // Советское государство и право. – № 1. – 1941. – С. 38–47. **2.** Якуба О. М. Советское административное право. Общая часть / Якуба О. М. – К., 1975. **3.** Бахрах Д. Н. Советское законодательство об административной ответственности : учеб. пособ. / Бахрах Д. Н. – Пермь, 1969. – С. 71–73. **4.** Спиридонов Л. И. Теория государства и права : учебник / Спиридонов Л. И. – М., 2001. **5.** Коваль Л. В. Відповідальність за адміністративні правопорушення. – К., 1975. **6.** Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : Перун, 2005. **7.** Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю. С. Шемшученка]. – К. : Юрид. думка, 2007. **8.** Слободян Н. М. Співвідношення конституційного делікту з іншими видами правопорушень / Н. М. Слободян // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 27. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. – С. 206–207. **9.** Прохоров В. С. Преступление и ответственность / Прохоров В. С. – Л., 1984. **10.** Малеин Н. С. Понятие и основание имущественной ответственности / Н. С. Малеин // Советское государство и право. – 1970. – № 12. – С. 34–38. **11.** Фефелов П. А. Общественная опасность преступного деяния и совершенствование системы наказаний / П. А. Фефелов // Советское государство и право. – 1987. – № 12. –

С. 93–95. **12.** Бахрах Д. Н. Административная ответственность граждан в СССР / Бахрах Д. Н. – Свердловск, 1989. **13.** Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / Сорокин П. А. – М., 1992. **14.** Малеин Н. С. Юридическая ответственность и справедливость / Малеин Н. С. – М., 1992. **15.** Вопленко Н. Н. Общественная опасность или социальная вредность? / Н. Н. Вопленко // Вестник Вол. гос. ун-та. – Серия 3. – Вып. 2. – 1997. – С. 7.

Надійшла до редколегії 17.10.2008

УДК 340.15(477)

А. Д. Семикопний

Організована злочинність та організовані форми злочинності у науці й законодавстві сучасної України і УСРР доби непу: порівняльна характеристика

У статті здійснено порівняння умов і обставин боротьби з організованою злочинністю у 1920-ті рр. та нині. Зроблено висновок про занадто великі розбіжності у підходах, методах і формах цієї боротьби, що пов'язано в першу чергу з різними уявленнями про те, що розуміти під організованими формами злочинності.

***

В статье осуществлено сравнение условий и обстоятельств борьбы с организованной преступностью в Украине в 1920-е гг. и ныне. Сделан вывод о слишком больших отличиях в подходах, формах и методах этой борьбы, что связано в первую очередь с разным пониманием того, что же представляют собой организованные формы преступности.

***

Comparison of conditions and circumstances of organized crime combating in Ukraine in 1920s and nowadays is realized in the article. Differences in the approaches, forms and methods of such combating are revealed. First of all, it is connected to a great difference in understanding what organized crime is.

***

Організована злочинність – найбільш суспільно небезпечна форма протиправної діяльності. Наявність організованої злочинності у суспільстві вкрай негативно впливає на його розвиток, деформуючи суспільні відносини. На сьогодні вже ні у кого не викликає сумнівів факт існування організованої злочинності в нашому суспільстві. Юристи, кримінологи, соціологи, психологи намагаються знайти оптимальні шляхи подолання цього явища чи принаймні досягти звуження його впливу.

Актуальність обраної теми обумовлена принциповою схожістю соціально-економічної ситуації початку XXI ст. з тією, що склалась в Україні у роки здійснення нової економічної політики, коли відмова від воєнно-комуністичних методів управління державою на фоні руйнівних наслідків Першої світової та Громадянської воєн, голоду створила всі умови для поширення соціальних аномалій, зокрема різних організованих форм злочинності. На цьому тлі виявлення спільних тенденцій розвитку та розуміння організованої злочинності в добу непу допоможе нам з'ясувати глибинні причини погіршення криміногенної обстановки на сучасному етапі та якоюсь мірою визначити її загальні напрямки, а отже – своєчасно вжити превентивних заходів.

© Семикопний А. Д., 2009